

Forskning og samlinger

Forskningsprosjekter

Kongsgårdprosjektet
Avaldsnes

- [Avaldsnes' historie og arkeologi](#)
- [Om prosjektet](#)
- [Prosjektets oppbygning](#)
- [Aktuelle saker](#)
- [Andre prosjekter](#)

Keiserens mynt på kongens gård

Helgen 18.–19. juni hadde vi engasjert [Rygene Detektorklubb](#) til å søke over markene på Avaldsnes. Rygene har i flere år samarbeidet godt med antikvariske myndigheter, blant andre Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

De legger stor vekt på å følge de lover og regler som gjelder for fortidsminner. Dette er første gang vi samarbeider med dem, og vi er ytterst tilfreds med kvaliteten på klubbens arbeid og deres profesjonelle håndtering av funnene.

Rygene gjorde noen fine funn, bl.a. flere vektlodd, et mulig pilegrimsmerke, og tre mynter. Én av myntene var spesielt interessant.

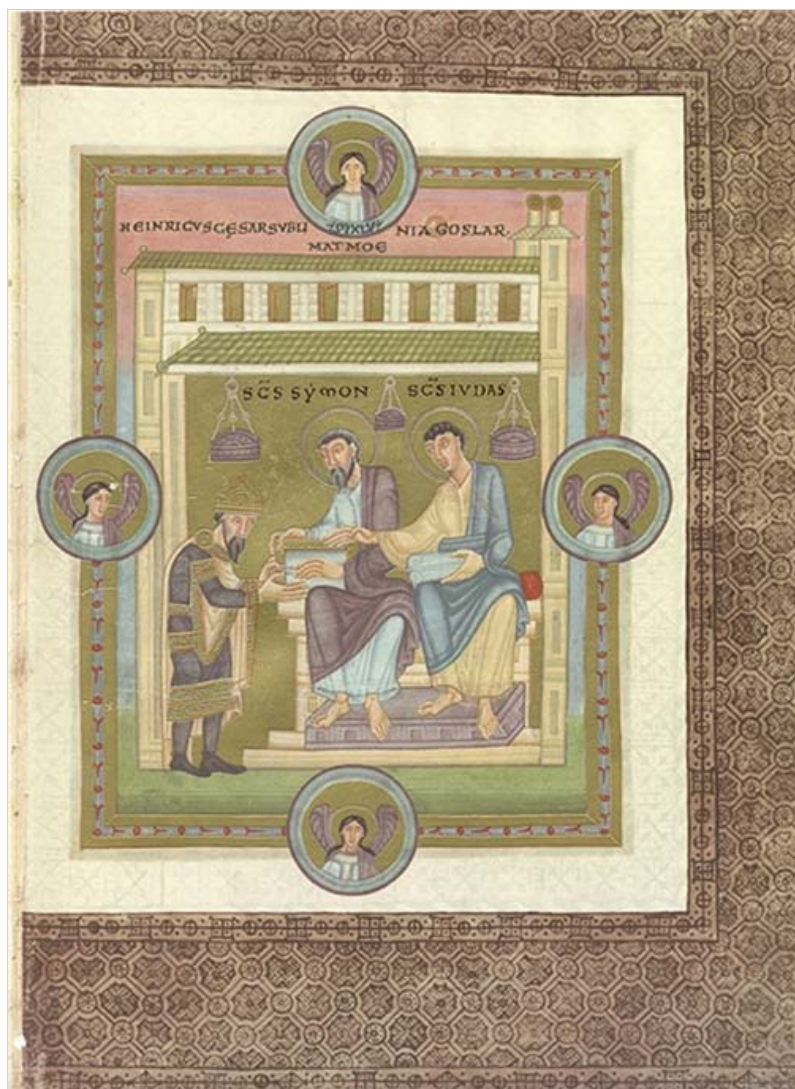
Rygene Detektorklubb gjør seg klar til søk på Avaldsnes. Foto: Rygene Detektorklubb.

Keiser Henrik III's mynt

Under keiser Henrik I (919-36), også kalt Fuglefangeren, ble det funnet sølv i Harz fjellene i Niedersachsen. Dermed startet et gruveeventyr som skulle vare i nesten 1000 år. Ved det sølvrike fjellet Rammelsberg grunnla Henrik byen Goslar, og rett utenfor byen en *pfalz*, som er den tyske betegnelsen på en kongsgård.

Sølvproduksjonen fikk et veldig omfang og stor betydning for rikets økonomi. Av den grunn, men nok også på grunn av det praktfulle landskapet, fattet særlig én av Henrik I's etterfølgere, den tredje Henrik, stor interesse for *pfalzen* i Goslar. Han var først konge (1028-46), senere keiser (1046-56) over det tidligere østfrankiske, senere tyske rike - eller som det ble kalt på hans tid, *Imperium Romanum Sacrum*.

Henrik III gjorde Goslar til det politiske sentrum i riket, og han ble begravet i den praktfulle katedral han fikk bygget der. Katedralen var viet til apostlene Simon Seloten og Judas Taddeus (ikke Iskariot), nok fordi begge hadde sin helgendag på samme dato som keiserens fødselsdag, 28. oktober. Til katedralen fikk han laget en praktfull evangeliesamling som i dag finnes i universitetsbiblioteket i Uppsala, og som derfor kalles *Codex Caesareus Upsaliensis*.

Denne siden fra Codex Caesareus Upsaliensis viser keiser Henrik III som overrekker evangelieboken til St. Simon og St. Judas som troner i den katedral han hadde bygget i Goslar til deres ære. Katedralen sto ferdig i 1051, og arbeidet med boken må ha vært fullført før keiseren døde i 1056. Fotoet er lastet ned fra <http://www.uu.se/en/Collections/Manuscript-Collections/Western-medieval-manuscripts/Emperors-Bible/> Der finner mer informasjon om boken.

Harald Hardrådes og Olav Kyrres myntvesen

I 1046, samme år som Henrik III ble keiser, vendte Harald, som fikk tilnavnet Hardråde, hjem til Norge etter ti års tjeneste i den bysantinske keisers fryktede Væringgarde. Hans opphold i Russland og Bysants hadde gitt ham innsikt i riksstyring, og etter hjemkomsten satte han raskt i gang med reformer. Et effektivt norsk myntvesen ble etablert, og han fikk slått langt mer mynt enn tidligere konger. Utenlandsk mynt, som inntil da hadde vært flittig brukt, ble forbudt i riket. Mens sølvinnholdet i Haralds mynt i begynnelsen var godt, brakte innblanding av kobber det etter hvert ned til ca 30 %. På den måten ble utmynting en god inntektskilde for kongen. Myntreformen ble videreført av Haralds sønn Olav Kyrre (1069-93), og under ham nærmest forsvant bruken av utenlands mynt i riket. Det er numismatikere Kolbjørn Skaare og Svein H. Gullbekk ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo som gjennom studiene av myntfunnene fra perioden har kommet frem til disse resultatene.

Samtidskilder sier lite om hvordan innveksling av utenlandsk mynt ble organisert under Harald og Olav. Men de store mengdene tysk og engelsk mynt som tidligere var i bruk må ha blitt vekslet inn, og reisende som ankom riket måtte veksle til seg norsk mynt. Gjennomføringen av innvekslingen har trolig involvert størstedelen av kongens administrative apparat, men de skriftlige kildene gir ingen detaljer.

Det er skattefunn av mynt som er hovedkilden til Haralds myntpolitikk. Skattefunn er som kjent samlede og bevisste nedleggelse av mynt. Slike nedleggelse ble gjort der myntens eiere bodde eller holdt til. Annerledes er det med løsfund av mynt. De er mistet, og de vil derfor bli funnet der mynt har vært håndtert, typisk i byer og på

markeds plasser.

De ytterst få løsfunnene av utenlandsk mynt fra Harald Hardrådes og Olav Kyrres tid ser ut til å kaste lys over hvordan Harald og Olav organiserte innvekslingen av utenlands mynt.

Myntfunn på kongsgårder

Vi kjenner i Norge kun tre løsfunne tyske mynter som kan ha kommet i jorden i andre halvdel av 1000-tallet. Den ene av de tre, som er funnet på Bjor i Tune, Østfold, er svært sen, og kan være kommet i jorden inn i 1100-årene. Den andre, en denar preget 1078-89 av erkebiskop Sigwin i Köln, ble funnet ved utgravningen av hall-platået på gården Huseby i Tjølling i 2000-2001. Den tredje løsfunne tyske mynten fra denne perioden, en pfennig preget 1046-56 i Goslar under Henrik III, ble funnet forrige helg ved Rygenes metallsøking på Avaldsnes.

Det var et medlem av Rygene Detektorklubb som fant denne sjeldne tyske mynten preget under keiser Henrik III 1046-56. Til venstre sees kongen med krone, og til høyre skimtes to beskjeggede helgener med glorie og krøllet hår, alle tre sett forfra. Omskriften er nærmest utvisket, men på forsiden har det stått HEINRICVS IMP, Henrik Imperator. På baksiden sees øverst et kors, som viser hvor teksten starter. Etter korset har det stått S-S SIMON S-S IVDAS, der S-S er forkortelse for Sanctus, helgen. Mynten er ganske slitt, og har trolig vært i sirkulasjon et tiår eller to. Et mindre slitt eksemplar kan sees på denne linken: <http://www.arminius-numismatics.com/coppermine1414/cpg1414/displayimage.php?album=165&pos=0>

Vår mynt veier 0,84 gram og er 1,7 cm i diameter. Den befinner seg nå på Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, som har ansvaret for å oppbevare arkeologiske funn fra Rogaland. Bildet viser mynten etter at museets dyktige konservatorer har rensket den. Mynten ble funnet i et område der det i 2006 ble påvist rester av en bygning fra sen vikingtid eller tidlig middelalder. Her har det nok ligget flere hus, og mynten er trolig mistet inne i et hus eller i gårdstunet. Foto: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

Helt siden Asgaut Steinnes i 1955 satte frem teorien om at Huseby-gårdene var kongelige administrasjonsgårder allerede før vikingtiden, har Husebyenes tilknytning til kongemakt vært omdiskutert. De fleste spesialister synes nå å mene at fenomenet er yngre enn Steinnes antok, og at Husebyene spilte en rolle i riksstyringen i sen vikingtid og tidlig middelalder. Dette passer godt på Huseby i Tjølling, der hallbygningen til den lokale småkongen, kanskje selve Ynglingen Skiringssal, gikk ut av bruk i første del av 900-årene. Antagelig har rikskongen overtatt gården en gang i løpet av 900-årene.

I 1000-årene ble en tømmerbygning reist på tuften etter Huseby-hallen, og mynten fra Köln må knytte seg til bruken av denne bygningen. Da vi i 2001 fant denne sjeldne mynten, spurte vi oss selv: Hvorfor ble en så sjelden mynt funnet nettopp der? Og i publikasjonen fra gravningen "Kaupang in Skiringssal" fra 2007 (side 247), kastet jeg frem en formodning om at innvekslingen av utenlandsk mynt blant annet kan ha foregått på Husebyene, og at mynten kan ha blitt mistet i den forbindelse.

Når vi nå finner en tysk mynt fra samme tid på kongsgården Avaldsnes, er formodningen om Husebyenes rolle i innvekslingen styrket. Det bildet som tegner seg er at Harald og Olav har brukt både kongsgårder og andre administrasjonsgårder i håndhevelsen av sin store myntreform. Avaldsnes var en viktig innfallsport for dem som ankom riket fra vest og sydvest, og her må det ha vært viktig å ha en effektiv håndhevelse av innvekslingsplikten.

Når kom Avaldsnes i rikskongenes eie?

Kongesagaer og kvad nevner Avaldsnes som kongsgård allerede under Harald

Hårfagre i slutten av 800-årene, men dette er usikkert. Mer lit kan vi feste til opplysningene om at gården hadde en slik status i 1000-årene. De detaljerte historier Snorre forteller om hendelser på Avaldsnes i Olav Tryggvason og Olav den Hellige tid, er neppe rent oppspinn. Funnet av Henrik III's mynt kan tyde på at gården hadde en rolle i innvekslingen av utenlandsk mynt i slutten av 1000-årene, og dermed at den da var kongsgård. For første gang har dermed de skriftlige kildene som sier at Avaldsnes var kongsgård i 1000-årene fått støtte av et arkeologisk funn.

Er det noen som kjenner til andre funn fra Avaldsnes?

Arkeologiske funn kan gi viktig innsikt i historien. Dessverre havner en del slike funn i private lommer, og dermed går historie tapt. Etter metallsøkingen forrige helg, mente medlemmene av Rygene Detektorklubb at områdene på Avaldsnes har vært gjennomført av metallsøkere tidligere - det kunne de se på funnmengden og på forholdet mellom funn av bly, bronse og jern. Vi har hørt rykter om ulovlig søking på Avaldsnes, og visstnok skal det ha vært en politisak for noen år siden. Men at den ulovlige søkingen hadde dekket så store områder som vi nå avsåkte, kom som en ubehagelig overraskelse. Etter denne helgens metallsøking regner både Rygene og vi sjansene for flere metallsøkerfunn på Avaldsnes som svært liten.

Vi oppfordrer selvsagt alle metallsøkere til å holde seg innenfor lover og regler. Skulle noen sitte med gjenstander fra Avaldsnes som har dunkelt eller ulovlig opphav, tar vi gjerne imot dem. Det er langt viktigere for oss å få inn gjenstandene med mest mulig detaljerte opplysninger om funnsted enn å vite hvem finneren er. Skulle noen ville sende oss fotos av slike gjenstander, ville vi også sette stor pris på det. Du henvende deg til kongsgaardprosjektet(krøllalfa)khm.uio.no

Metallsøking ved Nordvegen. Foto: Rygene Detektorklubb.

Av Dagfinn Skre

Publisert 7. nov. 2012 14:56 - Sist endret 11. des. 2012 10:16

 [Tips en venn](#)

 [Del på Facebook](#)

 [Del på Twitter](#)

UiO Kulturhistorisk museum Forskning og samlinger

Forskningsaktuelt Forskningsprosjekt Publikasjoner

[Aktuelle forskningssaker](#)

[Bøker](#)

[Forskningsarrangementer](#)

[Tidsskriftartikler](#)

Samlingene

[Antikksamlingen](#)

[Etnografisk samling](#)

[Myntkabinettet](#)

[Oldsaksamlingen](#)

[Runearkivet](#)

UiO Kulturhistorisk museum

Besøksadresse
Kulturhistorisk museum
[Se kart](#)
Frederiks gate 2
0164 Oslo

Postadresse
Postboks 6762
St. Olavs plass
0130 Oslo

Telefon, faks, e-post
22851900
22851938
postmottak@khm.uio.no

Ansvarlig for denne siden:
[Nettredaksjonen på KHM](#)
[Logg inn](#) | ▾

Mer om [hvordan UiO behandler personopplysninger](#), [hvorfør vi bruker informasjonskapsler](#), og [hvordan du kan reservere deg](#)